

«ԱՊՐ ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ
ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

Յետազոտության թեման՝ Կրտսեր դպրոցականի
իմացական կարողությունների զարգացման
առանձնահատկությունը,
Առարկան՝ տեխնոլոգիա
Յետազոտող ուսուցիչ՝ Պողոսյան Ալինա
Ուսումնական հաստատություն՝ «ՀՀ Արարատի մարզի
Դարբնիկի Ժ.Եսայանի անվան միջն. դպրոց»

Երևան 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ներածություն.....	3
2. Կրտսեր դպրոցականի իմացական կարողությունների զարգացման առանձնահատկությունը.....	5
3. Եզրակացություն	16
4. Գրականություն	20

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը: Կրտսեր դպրոցական տարիքը ամենակարևոր շրջանն է անձի կայացման և զարգացման համար, այն կախված է երեխային շրջապատող ֆիզիկական և սոցիալական միջավայրից, դրանք են ընտանիք, դպրոց, ընկերներ: Կրտսեր դպրոցական տարիքում երեխան արդեն ունակ է ճանաչելու առարկաների նմանությունը և տարբերությունը, ելնելով նրանց առանձնահատկություններից: Կրտսեր դպրոցում պետք է ստեղծել այնպիսի միջավայր, որտեղ կզարգանան սովորողների դեռևս նոր ձեռք բերած անձնային հատկանիշները՝ ինքնուրույնություն, ինչ-որ նոր բան սովորելու հակում, հետաքրքրասիրություն: Որն էլ պիտի հիմք հանդիսանա երեխայի «ես»-ի հետագա ամրացմանն ու կայունացմանը: Այս տարիքից պետք է ակտիվորեն զարգացնել երեխայի համարձակ ստեղծականությունն ու երևակայությունը, ուշադրությունն ու մտածողությունը: Գիտնականների մեծ մասը համոզված է այս տարիքային միջակայքի հսկայական դերում իմացական ոլորտ գործընթացների ձևավորման, զարգացման և կատարելագործման մեջ՝ ուշադրություն, ընկալում, հիշողություն, երևակայություն, մտածողություն և խոսք: Քանի որ այս տարիքում կա այս բոլոր գործառույթների ակտիվ զարգացումը, երեխան մեծահասակների անմիջական օգնության կարիքն ունի նրանց զարգացման համար:

Եթե տարիքային զարգացման նախորդ շրջաններում երեխայի գործունեության հիմնական տեսակը խաղն էր, ապա այժմ առաջին պլան է մղվում նպատակային իմացական ոլորտ գործունեությունը, որի ընթացքում երեխան ստանում և մշակում է հսկայական տեղեկատվություն: Այդ իսկ պատճառով դպրոցում սովորելու պատրաստակամության ամենակարևոր ցուցանիշը ոչ թե կուտակված գիտելիքների քանակն է, այլ իմացական ոլորտ գործընթացների զարգացման մակարդակը, ինչպես նաև իմացական ոլորտ վերաբերմունքը շրջապատող աշխարհին: Ուշադրությունը ճանաչվում է որպես իմացական ոլորտ գործընթացներից ամենակարևորը:

Այսօր դպրոցականների ուշադրության զարգացման հետ կապված խնդիրները մտահոգում են ուսուցիչներին, ծնողներին, երեխաների հետ աշխատող

հոգեբաններին: Շատ մեծահասակներ դժգոհում են երեխաների անուշադրությունից, կենտրոնանալու անկարողությունից, կրթական խնդիրներ լուծելիս իրենց ուշադրությունը երկար պահելու համար:

Աշխատանքի արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ կրտսեր դպրոցական տարիքը համարվում է անձի կայացման կարևորագույն փուլերից մեկը, որի ընթացքում տեղի է ունենում անհոգ մանկությունից անցում այնպիսի մի շրջանի, երբ անհրաժեշտություն է ծագում նոր դերեր կրել, պատասխանատու լինել, տարբեր պահանջներ իրականացնել: Արդի ժամանակաշրջանում դպրոցի կարևորագույն խնդիրներից է դառնում աշակերտների ճանաչողական հետաքրքրությունների, նրանց ստեղծագործական մտածողության, ինքնուրույն որոշումներ կայացնելու կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումը:

Ուսումնասիրության նպատակը. Ուսումնասիրել կրտսեր աշակերտների իմացական ոլորտի առանձնահատկությունները, բացահայտել աշակերտների զարգացման մակարդակի:

Հետազոտության առարկա՝ կրտսեր աշակերտի իմացական գործընթացների առանձնահատկությունները:

Հետազոտության խնդիրները:

- 1) Ուսումնասիրել կրտսեր դպրոցականների իմացական կարողությունները դրանց զարգացման առանձնահատկությունները
- 2) Ներկայացնել իմացական կարողությունների դերն ու կարևորությունը կրտսեր դպրոցականի կյանքում
- 3) Ներկայացնել կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների հոգեբանամանկավարժական առանձնահատկությունները
- 4) Բացահայտել տարրական դպրոցական տարիքի երեխաների ուշադրության զարգացման տարիքային հոգեբանական առանձնահատկությունները և նրանց հաջող ուսուցման վրա ուշադրության ազդեցությունը:

Տեսական նշանակություն. Այս աշխատանքը բաղկացած է ավելի աշակերտի իմացական ոլորտի տարիքային առանձնահատկությունների և ուսման հաջողության վրա ազդեցության վերաբերյալ տվյալների ամփոփումից և համակարգումից:

Գործնական նշանակություն. Այն պետք է օգտագործվի ավելի կրտսեր աշակերտների հետ աշխատանքի արդյունավետության համար՝ նրանց մեջ իմացական գործընթացների որոշակի հատկությունների զարգացման ուղղությամբ՝ ուսումնական նյութի ավելի լավ յուրացման համար:

Հետազոտության մեթոդներ. Գիտական հոգեբանական և մանկավարժական գրականության վերլուծություն, ընդհանրացում, էմպիրիկ մեթոդներ՝ Շուլտե-Գորբովի տեխնիկա, Բուրդոնի թեստ:

Հետազոտություն հարցը: Իմացական գործընթացները ինչպես են ազդում կրտսեր դպրոցականի ուսուցման առանձնահատկությունների վրա:

Աշխատանքի մեթոդաբանական հիմքը: Աշխատանքը շարադրելիս կիրառվել են ինչպես ընդհանուր տրամաբանական, քննադատական, վերլուծական, այնպես էլ՝ համակարգակառուցվածքային, վերլուծություն:

ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ ԻՄԱՑԱԿԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆԵՐԻ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Իմացական գործընթացները ինչպես են ազդում կրտսեր դպրոցականի ուսուցման առանձնահատկությունների վրա

Կրտսեր դպրոցական տարիքը անձի կայացման կարևորագույն փուլերից մեկն է, որի ընթացքում տեղի է ունենում անհոգ մանկությունից անցում այնպիսի մի շրջանի, երբ անհրաժեշտություն է ծագում նոր դերեր կրել, պատասխանատու լինել, տարբեր պահանջներ իրականացնել: Այս շրջանում հակասության մեջ են մտնում երկու հիմնական դրդապատճառ՝ անհրաժեշտության և ցանկության: Մի կողմից, առաջնորդվելով անհրաժեշտության պահանջմունքով, երեխան բացահայտում է հասուն կյանքը, իսկ մյուս կողմից, դրդված լինելով ցանկության պահանջմունքով, երեխան ցուցաբերում է այնպիսի վարք, որը վերադարձնում է իրեն մանկության աշխարհ, որտեղ ամենը ապահով է, ծանոթ, իրականանալի, չկան որոշակի պարտականություններ և պահանջներ: Մի կողմից, երեխան իմպուլսիվ է, անհանգիստ, ունի ոչ կայուն ուշադրություն, իսկ մյուս կողմից, քանի որ նրա մոտ արդեն ձևավորվում է պահանջմունքների նոր մակարդակ, նա սկսում է գործել, առաջնորդվելով որոշակի նպատակներով, արժեքներով, զգացմունքներով: Կրտսեր դպրոցականի զարգացման ընթացքում հստակ երևում են զարգացման որակական փոփոխություններ: Երեխայի հոգեկան զարգացման կենտրոնում է հայտնվում կամաձիճության ձևավորումը /պլանավորում, գործողությունների զարգացման ծրագիր, վերահսկողության իրականացում/: Այս տարիքի երեխայի զարգացման հիմնական բնութագրերից է այն, որ թեև կտրուկ փոխվում է գործունեության հիմնական ձևը, դեռևս պահպանվում է խաղալու պահանջմունքը: Այդ իսկ պատճառով դպրոցական կյանքի սկզբնական շրջանում չափազանց կարևոր է ուսումնական գործընթացում խաղային էլեմենտների առկայությունը, ինչը մեծացնում է երեխայի հետաքրքրությունը ուսման հանդեպ: Մեծ է նաև շարժվելու պահանջմունքը, հետևաբար, ուսուցիչը ուսումնական գործընթացը կազմակերպելիս պետք է կիրառի շարժողական խաղեր, որոնք նպաստում են երեխայի ուշադրության զարգացմանը, կենտրանանալու կարողությանը: Ուսուցիչը նաև կարող է հմտորեն կազմակերպել երեխաների հանգիստը՝ ներառելով խաղեր և շարժողական

վարժություններ, որոնց ընթացքում երեխան լիցքաթափվում է և կարողանում արդյունավետ շարունակել ուսումը: Կրտսեր դպրոցականի համար նաև չափազանց կարևոր է նոր տպավորություններ ստանալու պահանջը, որի հիման վրա ձևավորվում են գիտելիքներ, կարողություններ և հմտություններ ձեռք բերելու պահանջը: Այս պահանջը առաջնորդում է երեխայի զարգանալու, դրդապատճառների նոր համակարգ ձևավորելու ընթացքը: Ողջ համակարգում կարևոր դեր են խաղում սոցիալական դրդապատճառների ձևավորումը, որը ի հայտ է գալիս 2-3 դասարաններում: Աշակերտի համար կարևորվում են ուսուցչի գովասանքը, գնահատականը, ավելի ուշ հասակակիցների կարծիքը իր անձի վերաբերյալ: Այս ամենը նպաստում է երեխայի կողմից սոցիալական իր նոր դերերի գիտակցմանը, իր Ես-ի ինքնահաստատմանը: Երեխայի դրդապատճառների առաջացման, հետաքրքրության պահպանման, Ես-ի ինքնահաստատման գործընթացում չափազանց կարևորվում է ուսուցչի դերը: Կրտսեր դպրոցականի մոտ առաջնային են նաև բարոյական դրդապատճառների ձևավորումը, ինչում կարևոր դեր են խաղում իդեալների ձևավորումը, որոնք կրում են շատ հստակ բնույթ /հիմնականում տարբեր գրքային կամ հեռուստատեսային հերոսներ/, փոփոխական են և ազդում են իրենց արտաքին կողմերով: Կրտսեր դպրոցի առաջին տարիներին ուսուցիչը երեխայի համար միակ և անկոտրում հեղինակությունն է: Աշակերտի շփումը հիմնականում ուղղված է նրան, համադասարանցիներին նա ընդունում է ուսուցչի միջոցով, արժևորում է այն համադասարանցիներին, ում գնահատում է ուսուցիչը: Այդ պատճառով, ուսուցիչը որպես հեղինակություն կարող է ուղղորդել երեխայի հասարակական շփումները: Հետզհետե մեծանում է հասակակիցների հետ շփվելու պահանջը, որի բավարարման ընթացքում երեխան սկսում է հասկանալ առկա կանոնները, միջանձնային շփման նրբությունները: Ուսումնական գործունեությունը փոխում է երեխայի զգացմունքների բովանդակությունը, նրանք դառնում են ավելի գիտակցված և զսպված: Դրական զգացմունքները այժմ առաջանում են որ միայն հաճելի խաղ խաղալուց և հաճույք ստանալուց, այլ որոշակի մտավորգործունեություն կատարելուց, դժվարություններ հաղթահարելուց, մրցակցությունից: Երեխան ծանոթանում է կյանքի տարբեր սոցիալական դերերի, նրա մոտ զարգանում են բարոյական զգացմունքները: Տեղի է

ունենում առկա բարոյական նորմերի, կանոնների ինտենսիվ ներքնայնացում: Այս գործընթացում կարևորվում է մեծահասակի դերը, որը կարող է ներկայացնել երեխային ընդունելի վարքաձևեր, նորմեր, կանոններ, զարգացնել բարոյական ինքնագիտակցությունը: 8-9 տարեկանում ի հայտ է գալիս զգացմունքների տարբերակում՝ վատն ու լավը փախարհիվում են տարբեր զգացմունքների գիտակցմամբ և արտահայտմամբ: Ջարգանում են ինտելեկտուալ զգացմունքները՝ հետաքրքրությունը, զարմանքը, կասկածը, ճանաչման հաճույքը և այլն: Իմացական ոլորտի գործընթացները ներառված են որպես ցանկացած մարդու գործունեության անբաժանելի մաս և ապահովում են դրա արդյունավետությունը: Իմացական ոլորտ գործընթացները մարդուն թույլ են տալիս նախապես պլանավորել առաջիկա գործունեության նպատակները, պլանները և բովանդակությունը, մտքում խաղալ այս գործունեության ընթացքը, իր գործողություններն ու վարքագիծը, կանխատեսել իր գործողությունների արդյունքները և կառավարել դրանք, ինչպես դրանք կատարվում են: Նրանց առանձին տեսակների տեղաբաշխումը իմացական ոլորտ գործընթացներում հիմնականում կամայական է, բայց դա օգնում է հոգեկանը ուսումնասիրելու պրակտիկայում:

Երբ երեխան մտնում է դպրոց, սկսվում է նրա տարրական դպրոցական տարիքը: Կրտսեր դպրոցական տարիքը առավել խորը և բովանդակալից ներկայացված է Դ. Բ. Էլկոնինի, Վ. Վ. Դավիդովի ստեղծագործություններում: Դպրոցական տարիքի սկիզբը համընկնում է վեց տարեկանի ֆիզիոլոգիական ճգնաժամի հետ, մարմինը վերակառուցվում է, տեղի է ունենում մարմնի և ներքին օրգանների արագ աճ, ինչը պահանջում է ներքին պաշարների մոբիլիզացիա: Նույն ժամանակահատվածում փոխվում է սոցիալական հարաբերությունների համակարգը: Չնայած երեխայի մարմնում վերակազմավորմանը, ֆիզիոլոգիական ճգնաժամը նպաստում է աշակերտի հարմարվելուն նրա համար նոր պայմաններին: Երեխայի համար նոր իրավիճակ է իսկ երեխայի օրգանիզմի ֆիզիոլոգիական փոփոխությունները լիովին համապատասխանում են այս իրավիճակի պահանջներին: Ավելի կրտսեր

դպրոցականների մոտ տարբեր երեխաների հոգեֆիզիոլոգիական զարգացումը տեղի է ունենում տարբեր ձևերով [1]:

Տարրական դպրոցական տարիքում երեխաները ցածր դիմադրողականություն ունեն հոգնածության նկատմամբ: Երեխայի սոցիալական վիճակը փոխվում է յուրովի, նա ձեռք է բերում սոցիալապես նշանակալի պարտավորություններ և սոցիալական գնահատական: Աշակերտի կյանքի հարաբերությունների համակարգը որոշվում է նրանով, թե արդյոք նա հաղթահարում է նոր պահանջները: Կրթական գործունեությունը դառնում է կրտսեր դպրոցականի առաջատար գործունեությունը, այն որոշում է այս տարիքում երեխաների հոգեկանի զարգացման հիմնական փոփոխությունները: Նկատվում է հոգեբանական նորագոյացությունների զարգացում, նոր իմացական ոլորտ կարիքներ, կա հետաքրքրություն իրականության, նոր գիտելիքների և հմտությունների ձեռքբերման նկատմամբ: Տարրական դպրոցական տարիքում իմացական ոլորտ գործընթացները ինտենսիվորեն զարգանում և փոխակերպվում են՝ ձեռք են բերում անուղղակի բնույթ և դառնում կամայական:

Աշակերտը տիրապետում է մտավոր գործընթացներին և սովորում է կառավարել հիշողությունը, ուշադրություն, մտածողություն. Լ.Ս. Վիգոտսկին կարծում էր, որ դպրոցական կրթության սկզբում մտածողությունը տեղափոխվում է երեխայի գիտակցական գործունեության կենտրոն [2]: Բանավոր-տրամաբանական, տրամաբանական մտածողության զարգացումը, այն, ինչ տեղի է ունենում գիտական գիտելիքների յուրացման գործընթացում, վերակառուցում է մնացած բոլոր իմացական ոլորտ գործընթացները. «հիշողությունն այս տարիքում դառնում է մտածողություն», - կարծում էր Դ.Բ. Էլկոնինը: Զարգանում են որակական նոր կազմավորումներ՝ արտացոլում, վերլուծություն, գործողությունների ներքին պլան, դա պայմանավորված է ուսուցման գործընթացում տեսական գիտակցության հիմունքների յուրացմամբ: Տարրական դպրոցի սովորողի կամավոր վարքագծի ունակությունը փոխվում է, տեղի է ունենում «մանկական ինքնաբուխության» կորուստ, սա որոշում է ոլորտի մոտիվացիոն կարիքների նոր մակարդակ: Լ.Ս.-ի տեսակետից. Վիգոտսկին, դա երեխային թույլ կտա ուղղակիորեն գործել՝ հետևելով իր գիտակցված նպատակներին,

սոցիալական կանոններին և վարքագծի նորմերին: Առաջին և երկրորդ դասարաններում կրտսեր աշակերտը դեռ մեծապես կախված է ուսուցչի կարծիքից, երրորդ և չորրորդ դասարաններում այդ կախվածությունը թուլանում է, հասակակիցների խումբը դառնում է երեխայի համար կարևոր: [3]:

Հետազոտություն Վ.Ի. Սելիվանովան ցույց է տվել, որ վեց և յոթ տարեկանում երեխան կարող է ձգտել հեռավոր նպատակի՝ միաժամանակ երկար ժամանակ պահպանելով դաշտային սթրեսը: Նպատակները դառնում են բազմազան ու բարդ, իսկ դրանց հասնելու դեպքում զարգանում է վարքի կամային կարգավորումը: Դպրոց մտնելով՝ երեխան կախվածության մեջ է մտնում շրջապատի մարդկանցից, նրանց գնահատականներից, իր նկատմամբ վերաբերմունքից, կարծիքներից: Դպրոցական շրջանի սկզբում երեխան դեռ չի հասկանում այն նորմերն ու կանոնները, որոնք առկա են դպրոցում, նա չգիտի, թե ինչպես կառավարել իրեն, նրա մոտ բարձրացել է զգայունությունը և գրգռվածությունը: Կրտսեր դպրոցականի մոտ ձևավորվում են բարոյական գաղափարներ, կանոններ, ձևավորվում են այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են «պարտականությունը», «կանոններ»: [4]:

Հետևաբար, կարելի է եզրակացնել, որ տարրական դպրոցական տարիքի երեխայի գերիշխող կարիքները սոցիալական գործունեության և ինքնիրացման կարիքներն են՝ որպես սոցիալական հարաբերությունների առարկա: Կրտսեր դպրոցական տարիքը դպրոցական մանկության ամենակարևոր փուլն է: Այս տարիքային շրջանի բարձր զգայունությունը որոշում է երեխայի բազմակողմանի զարգացման մեծ ներուժը: Այս տարիքի հիմնական ձեռքբերումները պայմանավորված են կրթական գործունեության առաջատար բնույթով և մեծապես որոշիչ են ուսման հետագա տարիների համար. մինչև տարրական դպրոցական տարիքի ավարտը երեխան պետք է ցանկանա սովորել, կարողանա սովորել և հավատալ ինքն իրեն: Այս տարիքի լիարժեք ապրելը, դրա դրական ձեռքբերումները անհրաժեշտ հիմք են:

Դասընթացի սկզբում աշակերտի ուշադրությունը գրավում է իրերի արտաքին կողմը, դա խանգարում է նրանց վերահսկել իրենց գործունեությունը և ներթափանցել իրերի էության մեջ: Բայց արդեն կրտսեր դպրոցական տարիքում, եթե ուսուցիչը հոգում

է աշակերտի կամավոր ուշադրության զարգացման մասին, այն շատ արագ է ձեւավորվում: Կրտսեր աշակերտը սովորում է ինքնուրույն նպատակներ դնել, օրինակ՝ ստուգել հասակակիցների տնային աշխատանքը, և կամավոր ուշադրությունը դառնում է նրա առաջատար գործունեությունը: Կրտսեր աշակերտը դեռ չգիտեն, թե ինչպես բաշխել իր ուշադրությունը, նրա ուշադրությունը կայուն չէ, և դրա ծավալը շատ ավելի փոքր է, քան մեծահասակներիինը: Ուշադրության զարգացումը կապված է աշակերտի կրթական գործունեության և նրա անձի զարգացման հետ:

Կրտսեր աշակերտը աշխույժ հետաքրքրությամբ է ընկալում իրեն շրջապատող կյանքը, որն ամեն օր նոր բան է բացահայտում իր համար: Հաճախ երեխաները ընդգծում են պատահական մանրամասներ, որոնց վրա մեծահասակն ուշադրություն չի դարձնի, մինչդեռ էականն ու կարևորը չեն ընկալվում: Առաջին, երկրորդ դասարանների սովորողների ընկալման համար բնորոշ է ընդգծված հուզականությունը: Կրտսեր դպրոցական տարիքի սկզբում սովորողների ընկալումը սերտորեն կապված է երեխայի գործողությունների, գործնական գործունեության հետ: Առարկան ընկալել նշանակում է ինչ-որ բան անել դրա հետ, օրինակ՝ վերցնել այն: Այո, և այն, ինչ ընկալվում է, հիմնականում այն է, ինչ բավարարում է կրտսեր աշակերտի կարիքները, ինչն ուղղակիորեն ներառված է նրա գործունեության մեջ, ինչը ուսուցիչը հատուկ մատնանշում է: Մտավոր զարգացման տվյալ մակարդակի ընկալումը դեռ լիովին հատուկ գործունեություն չէ, որն ունի իր հատուկ իմացական ոլորտ նպատակները: Ուսուցման գործընթացում ընկալումը վերակառուցվում է, այն ստանում է նպատակային և վերահսկվող հատուկ գործունեության բնույթ [5]: Դիտարկման ընկալման և դաստիարակության կազմակերպման արդյունավետ մեթոդներից մեկը համեմատությունն է: Միաժամանակ, ընկալումը դառնում է ավելի խորը, սխալների թիվը նվազում է: Կարևոր է պարբերաբար փոխել դպրոցականների աշխատանքի տեսակները, հանգստի համար ընդմիջումներ կազմակերպել:

Կրտսեր աշակերտի հիշողությունը կրթական իմացական ոլորտ գործունեության առաջնային հոգեբանական բաղադրիչն է: Դպրոցում ուսուցիչը երեխային սովորեցնում է բովանդակալից մտապահել նյութը, այնուհետև վերարտադրել այն, ինչը դրականորեն

ագրում է մտապահված նյութի ծավալի և որակի վրա: Հիշողությունը անցյալի փորձը վերարտադրելու ունակություն է, նյարդային համակարգի հիմնական հատկություններից մեկը, որն արտահայտվում է տեղեկատվություն երկար ժամանակ պահելու և այն բազմիցս մտցնելու գիտակցության և վարքի ոլորտ: Հատկացնել մտապահման, պահպանման և վերարտադրման գործընթացները: Տարբերակել հիշողությունը կամայական և ակամա, անմիջական և միջնորդավորված, կարճաժամկետ և երկարաժամկետ [6]:

Շրջապատող աշխարհի մասին մարդու ստացած տպավորությունները որոշակի հետք են թողնում, պահպանվում, համախմբվում, անհրաժեշտության դեպքում ու հնարավորության դեպքում՝ վերարտադրվում: Այս գործընթացները կոչվում են հիշողություն:

Ըստ պահպանման ժամանակի՝ հիշողությունը բաժանվում է.

Ակնթարթային (0,1 - 0,5 վ), կարճաժամկետ (մինչև 20 վրկ), գործառնական (մինչև մի քանի օր), երկարաժամկետ (անսահմանափակ), գենետիկ, տեսողական, լսողական, շարժիչ, զգացմունքային, շոշափելի, հոտառական, համային, և այլն:

Ուսուցման գործընթացում վերացական մտածողությունը հայտնվում է այն ժամանակ, երբ դուք պետք է խնդիրներ լուծեք մտքում: Համեմատությունն ունի նաև իր առանձնահատկությունները. Սկզբում, համեմատելով, աշակերտները հեշտությամբ հայտնաբերում են տարբերությունները, իսկ ավելի դժվար՝ նմանությունները: Ավելին, նմանությունները աստիճանաբար տարբերվում և համեմատվում են, և սկզբում դրանք վառ նշաններ են, այդ թվում՝ էական: Երեխաները ավելի հեշտությամբ վերացում են առարկաների հատկությունները, քան կապերն ու հարաբերությունները: Տարրական դասարանների աշակերտը դեռ չի կարող ներթափանցել առարկաների էության մեջ, և, հետևաբար, միայն որոշակի նշաններ են ճանաչվում: Ջարգանում են մտավոր գործողությունները, դրանց հիման վրա զարգանում են մտածողության ձևերը: Սկզբում աշակերտը վերլուծում է առանձին դեպքեր և չի ընդհանրացնում դրանք, նրան չի տրվում վերացական եզրակացությունների համակարգը: [9]:

Տեղական և արտասահմանյան ականավոր հոգեբանների հետազոտության արդյունքում Լ.Ս. Վիգոտսկի, Ս.Լ. Ռուբինշտեյն, Ա.Ն. Լեոնտև, Դ.Բ. Էլկոնինա, Պ.Յա. Գալպերինը, բացահայտվեցին կրտսեր դպրոցականների ուշադրության առանձնահատկությունները. Կրտսեր դպրոցական տարիքում երեխայի ուշադրությունը ուսումնական գործունեության գործընթացում դառնում է կամավոր, սակայն բավականին երկար ժամանակ երեխաների ականա ուշադրությունը մնում է ուժեղ և մրցակցում կամավոր ուշադրության հետ: Դրա հետ մեկտեղ զարգանում են երեխայի ուշադրության որոշակի հատկություններ, ինչպիսիք են ծավալը և կայունությունը, փոխարկվողությունը և կենտրոնացումը, ինչպես նաև կամավոր ուշադրությունը:

Կրթական-ճանաչողական գործունեության արդյունավետությանը միտված վերահսկման մեթոդներ. գիտելիքի, հմտությունների և կարողությունների տիրապետման արդյունավետությունը որոշող բանավոր, գրավոր ստուգումներ և ինքնաստուգումներ: Կրթական-ճանաչողական գործունեությունը խթանող մեթոդներ. որոշակի խթաններ՝ ուղղված մոտիվացիայի ձևավորմանը, պատասխանատվության զգացում ունենալուն, պարտականություններ կրելուն, շահագրգռվածությանը՝ ունենալու գիտելիք, հմտություններ և կարողություններ: Ուսուցման պրակտիկայում գոյություն ունեն և այլ մոտեցումներ՝ դասակարգելու ուսուցման մեթոդները, որոնք հիմնված են մատուցվող նյութն ընդունելու գիտակցականության աստիճանի վրա՝ պասսիվ, ակտիվ, ինտերակտիվ, էվրիստիկական և այլն: Այս բաժանումները հետագա հստակեցման կարիք ունեն, քանի որ ուսուցման գործընթացը չի կարող լինել պասսիվ, ու նաև միշտ չէ, որ այն սովորողների համար իրենից հայտնագործություն է ներկայացնում: Ակտիվ մեթոդ սովորողի և դասավանդողի փոխադարձ գործունեության ձև, որտեղ դասավանդողը և սովորողը փոխազդում են միմյանց վրա կրթական գործունեության ընթացքում, և սովորողներն այստեղ ոչ թե պասսիվ ունկնդիրներ են, այլ դասի ակտիվ մասնակիցներ: Եթե պասսիվ ուսուցման դեպքում գլխավոր դերակատարը և հիմնական հրահանգավորողը դասավանդողն է, ապա այստեղ սովորողն ու դասավանդողը հավասար իրավունքների դաշտում են: Եթե պասսիվ

ուսուցմանը բնորոշ է ավտորիտար ոճը, ապա ակտիվ մեթոդների դեպքում նախապատվությունը տրվում է դեմոկրատական (ժողովրդավարական) ոճին: Շատերը հավասարության նշան են դնում ակտիվ և ինտերակտիվ մեթոդների միջև, սակայն, չնայած իրենց ընդհանրությանը, այս մեթոդներն ունեն նաև տարբերություններ: Ինտերակտիվ մեթոդները կարելի է համարել ակտիվ մեթոդների առավել ժամանակակից ձևեր: Ակտիվ ուսուցումը ենթադրում է այնպիսի մեթոդների համակարգի կիրառում, որը ոչ թե նախատեսում է ուսուցչի կողմից պատրաստի գիտելիքի մատուցում, մտապահում և վերարտադրություն, այլև ուսուցման ակտիվ ճանաչողական և պրակտիկ գործունեության ընթացքում գիտելիքների և հմտությունների ինքնուրույն ձեռքբերում: Ուսուցման ճանաչողական գործընթացը ակտիվացնելու համար կիրառվում են ուսուցման ավանդական մեթոդները՝ օգտագործելով այնպիսի հնարներ, ինչպիսիք են պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծումը, հարցադրումը՝ ներառելով պրակտիկ վարժություններ, խնդիրներ: Իհարկե, ակտիվ մեթոդների կիրառումը ուղղված է առաջնային գիտելիքի ձեռք բերմանը, մտածողության զարգացմանը, հետաքրքրությունների, հմտությունների, կարողությունների ձևավորմանը, սակայն պետք է հաշվի առնել, որ այդ գործընթացը բավականին ժամանակ է պահանջում և այդ պատճառով անհնար է անցկացնել ողջ ուսուցումը միայն ակտիվ մեթոդներով: Դրանց հետ զուգահեռ կիրառվում են նաև ավանդական մեթոդներ, ինչպիսիք են պատմելը, բացատրելը, դասախոսությունը: Ակտիվ մեթոդները պետք է կիրառվեն ուսուցման գործընթացի այն հատվածում, երբ անհրաժեշտ է զարգացնել սովորողի մտածողությունը և ճանաչողական ակտիվությունը: Բայց կարևոր է նաև նշել, որ ակտիվ մեթոդների մեծամասնությունը բազմաֆունկցիոնալ նշանակություն ունեն ուսուցման գործընթացում: Օրինակ, կոնկրետ իրավիճակների վերլուծությունը կարող է ունենալ ուսուցման երեք նպատակ. Համախմբել դասախոսության ընթացքում ձեռք բերված նոր գիտելիքները, Կատարելագործել արդեն ձեռք բերած հմտությունները, Ակտիվ ուսուցման մեթոդները ենթադրում են օգտագործել այնպիսի մեթոդների համակարգ, որոնց ժամանակ ուսուցիչը չի մատուցում պատրաստի գիտելիքներ, այլ սովորողների կողմից գիտելիքի ինքնուրույն ձեռք բերում՝ ակտիվ ճանաչողական գործունեության ընթացքում: Այսպիսով, ակտիվ ուսուցման մեթոդներ նշանակում է

ուսուցում գործունեության մեջ: Լ.Ս.Վիգոտսկին ձևակերպել է օրենք, որտեղ ասվում է, որ ուսուցմանը հետևում է զարգացումը, իսկ անձը զարգանում է գործունեության մեջ: Ակտիվ մեթոդների հիմքում ընկած է երկխոսությունը, ինչպես ուսուցչի և սովորողների միջև, այնպես էլ իրենց, սովորողների միջև: Երկխոսության ընթացքում զարգանում հաղորդակցման հմտությունները, խնդիրները միասին լուծելու կարողությունները, և ամենակարևորը զարգանում է սովորողների խոսքը: Ակտիվ ուսուցման մեթոդների կիրառման նպատակն է ուսանողներին ներգրավել ինքնուրույն իմացական գործունեության մեջ, ստեղծել անձնական շահագրգռվածություն ցանկացած ճանաչողական խնդիրներ լուծելու համար, սովորեցնել կիրառել ուսանողների կողմից ձեռք բերված գիտելիքները: Ակտիվ մեթոդների նպատակն այն է, որ գիտելիքների և հմտությունների ձեռք բերման գործընթացում ընդգրկվեն բոլոր հոգեկան գործընթացները (խոսքը, հիշողությունը, երևակայություն և այլն): Ակտիվ մեթոդները զուգակցվում են իլյուստրատիվ մեթոդների հետ, կատարվում են մեխանիզմների, մոդելների, գծագրերի, ինչպես նաև ֆիլմերի, սլայդների, հետաքրքիր նյութերի ցուցադրություններ: Մարդը շրջապատող միջավայրը ընկալում է իր 5 զգայարաններով: Սակայն տեղեկատվության ընկալման գլխավոր դերը կատարում են աչքերը: Մարդու կարողությունները չափազանց սահմանափակվում են այդ զգայարանի բացակայության դեպքում: Այդ պատճառով էլ ուսումնական գործընթացներում կարևոր տեղ է հատկացվում տեսողականացմանը: Տեղեկատվությունը և ուսումնական բովանդակությունը միշտ պետք է ներկայացվեն ընկալման տեսողական ծավալների հաշվառմամբ, աչքերին՝ թողնելով առավել էական առարկաներն ու երևույթները: Տեսողականացման տակ մենք հասկանում ենք տեղեկատվության կամ ուսումնական բովանդակության պատկերազարդումը ակներև պատկերների միջոցով: Հետևաբար տեսողականացումը պատկերազարդման մեթոդ է, ինչպես նաև միջոց: Պատկերազարդման այլ հնարավորություններ են մոդելների ներկայացումը, գործընթացի ցուցադրումը, առարկաների գործածումը: Ինտերակտիվ (փոխներգործուն) մեթոդ նշանակում է փոխներգործել, գտնվել ինչ-որ մեկի հետ երկխոսության մեջ: Այլ կերպ ասած՝ եթե ակտիվ մեթոդների դեպքում փոխադարձաբար ակտիվ գործունեության մեջ են գտնվում սովորողները և դասավանդողը, ապա

ինտերակտիվ մեթոդների դեպքում սովորողները փոխադարձաբար ակտիվ գործունեության մեջ են գտնվում նաև միմյանց հետ, և ուսուցման պրոցեսում գերակայում է սովորողների դերը: Ինտերակտիվ ուսուցման ժամանակ դասավանդողն առաջատար դերում չէ. նրա դերը կրթական գործունեությունը դեպի դասի նպատակի իրականացում ուղղորդելն է: Հետևաբար, ինտերակտիվ դասերի հիմնական բաղադրիչներն են ինտերակտիվ վարժությունները և առաջադրանքները, որոնք կատարվում են սովորողների կողմից: Ինտերակտիվ վարժությունների և սովորական հանձնարարությունների տարբերությունն այն է, որ կատարելով դրանք՝ սովորողը ոչ միայն և ոչ այնքան ամրապնդում է արդեն յուրացված նյութը, որքան ուսումնասիրում, յուրացնում է նոր նյութը:

Այսպիսով, ամփոփելով վերը նշվածը, կարող ենք եզրակացնել, որ իմացական ոլորտ գործընթացների զարգացման շնորհիվ ձևավորվում են կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների ակտիվ, ինքնուրույն, ստեղծագործական գործունեության կարողություններ: Երբ խոսում են մարդու ընդհանուր կարողությունների մասին, նկատի ունեն նաև զարգացման մակարդակը և նրա իմացական ոլորտ գործընթացներին բնորոշ գծերը, քանի որ որքան լավ են այդ գործընթացները զարգացած մարդու մոտ, այնքան նա կարող է, այնքան ավելի շատ հնարավորություններ ունի: Նրա դասավանդման հեշտությունն ու արդյունավետությունը կախված է աշակերտի իմացական ոլորտ գործընթացների զարգացման մակարդակից: Տարրական դասարաններում երեխան դեռ չի կարող լիովին վերահսկել իր վարքը դասարանում: Նա դեռ գերակշռում է ակամա ուշադրությանը: Հետևաբար, փորձառու ուսուցիչները ձգտում են իրենց դասերը դարձնել պայծառ՝ գրավելով երեխայի ուշադրությունը ուսումնական նյութի ներկայացման մեթոդների պարբերական փոփոխությամբ: Միևնույն ժամանակ, պետք է հիշել, որ այս տարիքում երեխան ունի տեսողական մտածողություն: Ուստի նրան հետաքրքրելու համար ուսումնական նյութի ներկայացումը պետք է լինի հնարավորինս պարզ: Աստիճանաբար, նպատակային իմացական ոլորտ գործունեության գործընթացում տարրական դպրոցական տարիքի երեխաների

ուշադրությունը հասնում է զարգացման շատ բարձր մակարդակի: Օգտագործելով դրական հուզական ամրապնդման անհրաժեշտությունը, պայմաններ ստեղծելով իմացական ոլորտ գործունեության գրավչության համար, չափահասը կարող է օգտագործել ուղեղի բարձր պլաստիկությունը՝ ուշադրություն զարգացնելու ուսումնական նյութին և ուղղորդելու այն կրթական մոտիվացիայի հիմնական հոսքին:

Ուշադրության շատ թերություններ աշակերտի մոտ վերանում են ճիշտ կազմակերպված ուսումնական աշխատանքի գործընթացում: Մա կրտսեր աշակերտի ուշադրության հատկությունների համառոտ նկարագրությունն է, որն ավելի մեծ չափով կախված է տարիքից: Այնուամենայնիվ, ուսուցիչը նաև պետք է հաշվի առնի երեխաների ուշադրության որոշ անհատական առանձնահատկություններ, որոնք մեծապես պայմանավորված են անձնական գործոններով: Պատճառների իմացությունը, որոնք որոշում են կրտսեր աշակերտի ուշադրության անհատական առանձնահատկությունները, անհատական մոտեցման իրականացումը ուշադրության հատկությունների զարգացման և միևնույն ժամանակ անհատականության ձևավորման միջոց է:

Երեխաների հոգեբանության հիմնախնդիրների զարգացումը և, մասնավորապես, ուշադրության զարգացումը իրականացվել է հայրենի գիտնականների կողմից՝ հոգեբանական գիտության հիմնական ուղղություններին համապատասխան: Հոգեբանության և մանկավարժության հիմնարար հարցերի խորը տեսական զարգացումը հանգեցրել է հաջողության մանկական հոգեբանության զարգացման գործում, այդ թվում՝ երեխաների իմացական ոլորտ գործընթացների ուսումնասիրության մեջ:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

Ներկայումս ժամանակակից կրթությունը թելադրում է նոր խնդիրներ, կոչ է անում զարգացնել անհատի մտավոր և ստեղծագործական որակները:

- ✓ Այս խնդրի լուծման կարևոր ուղիներից մեկը աշակերտների իմացական ոլորտ գործունեության զարգացումն է արդեն ուսման սկզբնական փուլում: Կրտսեր դպրոցական տարիքը մտավոր իմացական ոլորտ գործընթացների ակտիվ զարգացման շրջան է՝ հիշողություն, ուշադրություն, մտածողություն, երևակայություն, ընկալում, խոսք:
- ✓ Կրթական գործունեությունը սոսկ գիտելիքների յուրացման գործունեություն չէ, այն ուղղակիորեն ուղղված է մարդկության կողմից կուտակված գիտության և մշակույթի յուրացմանը: Այս գործունեությանը տիրապետելու համար անհրաժեշտ է ձեռավորել մտավոր իմացական ոլորտ գործընթացներ, որոնք այս տարիքում ունեն իրենց առանձնահատկությունները եւ դառնում կամայական ու գիտակից:
- ✓ Ուսումնասիրվել են կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների իմացական ոլորտի զարգացման և ուշադրության առանձնահատկությունները: Պարզվեց, որ երբ խոսում են մարդու ընդհանուր կարողությունների մասին, նկատի ունեն նաև զարգացման մակարդակը և նրա իմացական ոլորտ գործընթացներին բնորոշ գծերը, քանի որ որքան լավ զարգացած լինեն այդ գործընթացները մարդու մոտ, այնքան ավելի ընդունակ է նա, այնքան ավելի հնարավորություններ նա ունի. Նրա դասավանդման հեշտությունն ու արդյունավետությունը կախված է աշակերտի իմացական ոլորտ գործընթացների զարգացման մակարդակից:
- ✓ Ավելի կրտսեր դպրոցականների տարիքային առանձնահատկությունը կամավոր ուշադրության հարաբերական թուլությունն է: Նրանց ակամա ուշադրությունը շատ ավելի լավ է զարգացած: Ամեն ինչ նոր, անսպասելի, վառ, հետաքրքիր ինքնին գրավում է աշակերտների ուշադրությունը՝ առանց նրանց կողմից ջանքեր գործադրելու: Երեխաները կարող են բաց թողնել ուսումնական նյութի էական մանրամասները և ուշադրություն դարձնել ոչ էականին միայն այն պատճառով որ ուշադրություն են գրավում: Այդ պատճառով ավելի կրտսեր աշակերտների համար

դժվար է կենտրոնանալ իրենց համար միապաղաղ և ոչ գրավիչ աշխատանքի կամ հետաքրքիր, բայց մտավոր ջանքեր պահանջող աշխատանքի վրա: Սա հանգեցնում է ուսուցման գործընթացում խաղի տարրերը ներառելու և գործունեության ձևերը հաճախ փոխելու անհրաժեշտությանը: Բայց աստիճանաբար ավելի կրտսեր աշակերտի մոտ կամավոր ուշադրությունը դառնում է առաջատարը:

- ✓ Հոգեբանական գրականության վերլուծությունը հնարավորություն է տվել պարզել ուշադրության առավել նշանակալից բնութագրերը, որոնց վրա պետք է հենվի ուսուցիչը՝ օգտագործելով ուշադրությունը կազմակերպելու և զարգացնելու մեթոդների համակարգը: Կ.Դ. Ուշինսկին, ընդգծելով ուսման մեջ ուշադրության դերը, գրել է, որ «Ուշադրությունը հենց այն դուռն է, որով անցնում է այն ամենը, ինչ արտաքին աշխարհից մտնում է մարդու հոգի, և երեխաներին սովորեցնել այս դռները բաց պահել, առաջին կարևոր խնդիրն է. որի հաջողության վրա է հիմնված ամեն ինչի հաջողությունը. ուսմունքներ» [5]:
- ✓ 1-3-րդ դասարաններում ուշադրության զարգացման վերաբերյալ հետաքրքիր տվյալներ են ստացվել Գ.Ն. Պոնարյադովա. Օգտագործելով երկայնական մեթոդը, նա ուսումնասիրել է ուշադրության այնպիսի բնութագրերի զարգացումը, ինչպիսիք են դրա կայունությունը, բաշխումը և անջատումը: Պարզվել է, որ տարբեր ակադեմիական առաջադիմություն ունեցող երեխաների ուշադրությունը տարբեր ձևերով է զարգանում: Միջին և լավ առաջադիմություն ունեցող դպրոցականներն ունեն չափավոր զարգացած ուշադրություն, մինչդեռ անհաջող դպրոցականների մեծամասնությունը սկզբնական շրջանում ցածր ուշադրության մակարդակ ունի, ինչը հավաստիորեն ցույց է տվել այս խմբի ուսումնասիրությունը :
- ✓ Վերոնշյալ բոլորից կարելի է եզրակացնել, որ ուշադրության զարգացումը հասարակության զարգացման այս փուլում ուսուցչի և ծնողների առջև ծառայած կարևոր խնդիր է: Ուսուցիչը, ծնողների հետ միասին, պետք է մեծ աշխատանք կատարի այս ոլորտում: Ավելին, այս աշխատանքը բարդ է. Պետք է զարգացնել ուշադրությունը բոլոր դասերին՝ ուսումնական գործունեությունից դուրս և տանը: Չնայած այն հանգամանքին, որ ուշադրության ուսումնասիրությունները առաջացնում են բազմաթիվ չլուծված և բարդ հարցեր, դրանք, անկասկած, շատ

օգտակար են, քանի որ մարդը պետք է իմանա այն տեխնիկան և մեթոդները, որոնք թույլ են տալիս սովորել կենտրոնացնել իր ուշադրությունը հաջող կրթական կամ մասնագիտական գործունեության համար:

- ✓ Կատարված հետազոտական աշխատանքը ցույց է տվել, որ կրտսեր աշակերտների ուշադրության էությունը, կառուցվածքը և ուսումնասիրության գիտական մոտեցումների տեսական վերլուծության հիման վրա հնարավոր է բացահայտել դրա զարգացումը որոշող գործոնները: Ստացված տվյալները հավաստիորեն ապացուցեցին, որ կրտսեր դպրոցականների մոտ կայունության և կամավոր ուշադրության կենտրոնացման զարգացումը մեծապես պայմանավորված է նրանց ձևավորման առանձնահատկություններով՝ որպես կրթական գործունեության առարկա:
- ✓ Առաջարկությունները և դրա զարգացման համար մեթոդական վարժությունների մի շարք կարող են օգնել երեխաների մոտ բացահայտել ուսուցման գործընթացում կայունության զարգացման և կամավոր ուշադրության կենտրոնացման անհատական առանձնահատկությունները. դրանք կարող են ուղղված լինել երեխաներին ժամանակին, նպատակային և անհատականացված օգնության հոգեբանական և մանկավարժական հնարավորությունների տրամադրմանը,

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Абрамова, Г.С. Практикум по возрастной психологии / Г.С, Абрамова [Текст]. - М.: Академия, 2015. – 320 с.\
2. Баскакова, И.Л. О переключении внимания дебилов в умственной и сенсомоторной деятельности. Психологические вопросы коррекционной работы во вспомогательной школе. / И.Л, Баскакова [Текст]. – М.: Педагогика, 2016. – 220 с.\
3. Блонский, П.П. Избранные психологические произведения / П.П, Блонский [Текст]. - М.: Просвещение, 2015. – 235 с.\Божович, Л.И. Проблемы формирования личности / Л.И, Божович [Текст]. - М.: МОДЭК, 2016. – 256 с.\
4. Болотова, А.К. Психология развития / А.К, Болотова [Текст]. - М.: ЧеРо, 2016. – 524 с.\
5. Васильев, М.А. Возможности практической психологии в образовании / М.А, Васильев [Текст]. - М.: Перспектива, 2015. – 88 с.\
6. Власов, А.И. Вопросы психологии внимания / А.И, Власов [Текст]. – М.:СГПИ, 2016. – 96 с.\
7. Выготский, Л.С. Развитие высших психических функций / Л.С, Выготский [Текст]. - М.: Просвещение, 2016. - 500 с.\
8. Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С, Выготский [Текст]. - М.: Просвещение, 2015. – 348 с.\
9. Гальперин, П.Я. Экспериментальное формирование внимания / П.Я, Гальперин [Текст] - М.: Перспектива, 2017. - 101 с.\